

فتح خرمشهر

حجت الاسلام والمسلمین حسین احسانی فر*

اشاره

پیروزی شکوهمند مردم ایران در سال ۱۳۵۷، آن چنان ضربه‌ای به حیثیت سیاسی غرب، به ویژه آمریکا، وارد کرد که نخست‌وزیر وقت اسرائیل، از آن به عنوان «زلزله» نام برد. از این رو، استکبار جهانی افزون بر آتش‌افروزی‌های داخلی، صدام تکریتی را به جنگ با ایران تشویق و تجهیز نمود. فرایند جنگ تحمیلی تا آزادی خرمشهر را در یک نگاه می‌توان به سه مرحله تقسیم کرد: ۱. شروع جنگ تا عزل بنی‌صدر؛ ۲. از عزل تا آزادی خرمشهر که عملیات‌های موفق همانند: ثامن‌الائمه، طریق‌القدس و فتح‌المبین، در این مرحله انجام گرفت؛ ۳. آزادی خرمشهر. سؤال اساسی، این است که چرا آزادی خرمشهر حایز اهمیت ویژه و نقطه عطف دفاع هشت ساله شد؟ پاسخ به این پرسش را طی سه بخش بررسی می‌کنیم.

الف. اهمیت فتح خرمشهر

روزنامه فاینشال تایمز در مورد اهمیت فتح خرمشهر نوشت: «خرمشهر، به منزله کلید پیروزی جنگ است.»^۱ لوس آنجلس تایمز نیز نوشت: «هرگونه تحولی در منطقه، منافع آمریکا را به خطر می‌اندازد. پیروزی ایران، آرامش دوستان آمریکا را در منطقه به هم خواهد زد.»^۲ بی‌تردید، فتح خرمشهر، از جهات مختلف حایز اهمیت فراوان بود و سبب تحول سریع و

* نویسنده و پژوهشگر.

۱. خبرگزاری جمهوری اسلامی، کد خبر: ۸۱۱۷۴۷۹۱، تاریخ: ۱۳۹۳/۳/۳، نشانی:

[www.iran.ir/fa/news/81174791\(93/3/3\)](http://www.iran.ir/fa/news/81174791(93/3/3)).

۲. مجله گلبرگ، خرداد ۱۳۸۳، ش ۵۱.

شگرف در نگرش محافل سیاسی داخل و خارج شد؛ زیرا همان‌گونه‌که وزیر دفاع و رئیس ستاد ارتش مصر توصیف کرده، خرمشهر را عراقی‌ها پس از اشغال، به دژی غیرقابل نفوذ تبدیل کرده بودند.^۱ چه آنکه خرمشهر نخست به دستور فرمانده عراقی با سی‌تن مواد منفجره از نوع تی‌ان‌تی، کاملاً تخریب شد و سپس، برای پدافند آن، جهت ممانعت از نفوذ رزمندگان، از طرح اسرائیل در کانال سوئز استفاده گردید. از این رو، صدام با اطمینان می‌گفت: «اگر ایران بتواند خرمشهر را پس بگیرد، من کلید بصره را به آنها می‌دهم.»

همچنین، این پیروزی افزون بر تقویت روحیه‌آحاد مردم، به‌ویژه رزمندگان، سبب اعتماد به نفس مسئولان داخل نظام برای ایفای نقش در محافل سیاسی و اتخاذ مواضع قوی گشت و در بُعد خارجی، چنان در سطح بین‌المللی تأثیر گذاشت که جنگ را وارد مرحله نوینی کرد و باعث شد آمریکا و سایر قدرت‌های استعماری، حساب کار خود را بکنند و از موضع تهاجم، به موضع دفاع روی بیاورند.

ب. عوامل فتح خرمشهر

در فتح خرمشهر، عوامل متعدد معنوی و مادی تأثیرگذار بود که برخی از آنها عبارت‌اند:

۱. نصرت الهی

بی‌تردید فتح خرمشهر، یک مسئله عادی نبود؛ بلکه معجزه الهی و امداد غیبی بود که به دست توانای رزمندگان اسلام رقم خورد و با برتری «قَلَّتْ» بر «كثرت»، آیه شریفه «كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ»^۲ متجلی گشت. بدین جهت، وقتی خبر فتح خرمشهر در رسانه‌ها و مطبوعات پخش شد، دشمنان اسلام را بهت‌زده ساخت. بر همین اساس بود که امام خمینی علیه‌السلام فرمود: «خرمشهر را خدا آزاد کرد.» و یا فرمود: «فتح خرمشهر، یک مسئله عادی نبود؛ بلکه مافوق طبیعت بود.»^۳ ایشان در پیامی که به مناسبت فتح خرمشهر فرستاد، نوشت: «این‌جانب، با یقین به آنکه «ما النصر الا من عند الله»، از فرزندان اسلام و قوای سلحشور مسلح که دست

۱. پایگاه اینترنتی مؤسسه شهید سردار حسن باقری، نشانی:

<http://hasanbagheri.ir/index.php/products/archived/۱۲-article/۳۸-fath-khoramshahr.html> (1396/11/9).

۲. سوره بقره، آیه ۲۴۹.

۳. امام خمینی، صحیفه امام، ج ۱۶، ص ۲۷۰.

قدرت حق از آستین آنان بیرون آمد و کشور بقیة الله الاعظم - ارواحنا لمقدمه الفداء - را از چنگ گرگان آدم خوار که آلت هایی در دست ابرقدرتان، خصوصاً آمریکای جهان خوانند، بیرون آورد... تشکر می کنم.»^۱ پیام امام برگرفته از این وعده خداوند است که فرمود: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ»^۲ ای کسانی که ایمان آورده اید! اگر دین خدا را یاری کنید، شما را یاری می کند و گام هایتان را استوار می دارد.» و یا در آیه دیگر فرمود: «وَلِيُنْصِرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ»^۳ و قطعاً خداوند کسانی را که به یاری دین او برخیزند، یاری می کند. خداوند، قوی و شکست ناپذیر است.»

نمونه دیگر یاری حق تعالی را می توان در جنگ بدر دید که با سه هزار ملائکه رزمندگان اسلام را پشتیبانی کرد و فرمود: «أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ.»^۴، سپس، وعده داد که اگر «تقوا و مقاومت» را در پیش بگیرید، بیشتر از آن، یعنی با پنج هزار ملائکه^۵ نیز پشتیبانی می شوید. در عصر خودمان نیز بارها نصرت الهی را شاهد بوده ایم؛ از جمله آزادسازی خرمشهر است که در پرتو امدادهای غیبی تحقق یافت و یا آن هنگام که همه در خواب بودند، به مدد پروردگار، هواپیماهای پیشرفته آمریکا در صحرای طبس سرنگون شد و فتنه گران داخلی و خارجی سرکوب گردیدند.

۲. برنامه ریزی

هماهنگی و همدلی فرماندهان سپاه و ارتش در این عملیات، مثال زدنی است و سبب شد فتح خرمشهر، نقطه عطف دفاع مقدس گردد. این همکاری های متقابل، در جوّی سرشار از تفاهم، به رفع بسیاری از توهمات و تبلیغات سوء گذشته انجامید و پیروزی را برای ملت به ارمغان آورد. یکی از رزمندگان در خصوص همکاری و اتحاد بین ارتش و سپاه می گوید:

«حضرت امام دست برادر سردار محسن رضایی و برادر تیمسار صیاد شیرازی را گذاشتند در دست هم؛ چون شیاطین می خواستند بین سپاه و ارتش تفرقه بیندازند. امام بدون صحبت و با

۱. همان، ص ۲۵۷.

۲. سوره محمد، آیه ۷.

۳. سوره حج، آیه ۴۰.

۴. سوره آل عمران، آیه ۱۲۴.

۵. سوره آل عمران، آیه ۱۲۵.

لبخند و تبسم، این معنا را القا کردند که نگذارید بین شما اختلاف بیندازند.^۱ خبرگزاری فرانسه با اظهار شگفتی از شیوه هماهنگی عملیات گزارش داد: «نیروهای مسلح ایران ثابت کردند که از یک انسجام بهت‌آور و غیرمترقبه برخوردارند.»^۲

۳. مدیریت و رهبری

بی‌تردید، رئیس‌جمهور و رئیس‌شورای عالی دفاع ملی، در مدیریت و رهبری جنگ نقش کلیدی دارند. از زمانی که عنوان فوق با آرای ملت و تفویض امام^{علیه‌السلام} به آیت‌الله خامنه‌ای تفویض شد، جبهه‌ها سروسامان گرفت و روح تازه‌ای در رزمندگان دمیده شد و آیه شریفه «تَقْرِفُ فِی وَجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ»^۳ در سیمای آنان تجلی یافت. با مدیریت و رهبری معظم‌له بود که عملیات پیروز ثامن‌الائمه، طریق‌القدس، فتح‌المبین و بیت‌المقدس، طراحی گردید و سرانجام خرمشهر آزاد شد.

۴. فداکاری مردم

مردم بی‌دفاع خرمشهر و دیگر هم‌وطنان آنان با شروع جنگ تحمیلی با دستانی خالی، ۳۵ روز زیر شدیدترین حمله‌ها و تهاجم رژیم بعث ایستادگی کردند؛ اما با وجود تمام پایمردی‌های آنان، این شهر در چهارم آبان ۱۳۵۹ به اشغال نیروهای متجاوز درآمد؛ اما آنان همانند سایر فرزندان غیور اسلام برای بازپس‌گیری خرمشهر، هرگز آرامش نداشتند؛ تا آنکه فرمان قاطع امام خمینی^{علیه‌السلام} مبنی بر اینکه «خرمشهر باید آزاد شود»، روح تازه‌ای را در کالبد همه رزمندگان دمید و آنها با عزمی راسخ‌تر از گذشته، تمام همت خود را برای به انجام‌رساندن فرمان مقتدای خویش به‌کار بستند و سرانجام، خرمشهر را با امداد الهی آزاد کردند.

۵. روحیه شهادت‌طلبی و ایثارگری رزمندگان

انقلاب ما از جنس انقلاب‌های پیامبران بود که دل‌های مردمان را به سوی معنویت و خدا هدایت کرد و این، مهم‌ترین عاملی بود که رزمندگان تمام هستی خود را در طبق اخلاص

۱. پرتال پژوهشی و اطلاع‌رسانی مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، کد: ۴۸۷۷۵، تاریخ ۱۳۹۲/۰۶/۲۷.

۲. علیرضا سجادی، فتح خرمشهر سمبل عملیات دفاع مقدس، ص ۴۸.

۳. سوره مطففین، آیه ۲۴.

گذاشتند و با ایثار و از خودگذشتگی در جبهه‌ها حضور یافتند. در آیاتی از قرآن کریم آمده است: اگر مؤمنان دو ویژگی «تقوا» و «صبر» را در جنگ‌ها داشته باشند، خداوند آنان را به طرق مختلف یاری خواهد کرد. ایمان و تقوا، به عملیات رنگ‌خدایی می‌دهد و روحیه «ایثار» و «شهادت‌طلبی» را فزون می‌سازد و «شهامت و رشادت» را قوت می‌بخشد و پیروزی یا شهادت را نیل به «إِخْدَى الْحُسْنَيْنِ»^۲ معرفی می‌کند.

تأثیر دو عامل مذکور، آن قدر روشن بود که روزنامه لوس آنجلس تایمز در مورد علت پیروزی ایران در فتح خرمشهر نوشت: «استراتژی نظامی ایران، بر عراق برتری داشت. ایرانیان روحیه ایثار و از خودگذشتگی و میل به شهادت دارند و با شوقی انقلابی برای آزادی سرزمین‌هایشان می‌جنگند.»^۳

مجله آلمانی اشپیگل نیز روحیه «شهادت‌طلبی»، و مجله پاکستانی مسلم^۴ «ایمان و قدرت روحی» را عامل پیروزی‌های ایران دانست. یکی از فرماندهان عراقی می‌گوید: «در خرمشهر به چشم خود معجزاتی دیده بودم که حیرانم کرده بود. میلیون‌ها دلاری که صرف سیستم دفاعی خرمشهر کرده بودیم، به‌راحتی با «ایمان استوار» رزمندگان اسلام در هم کوبیده شد.»^۵

ج. رهاورد فتح خرمشهر

خرمشهر، تکیه‌گاه مانور سیاسی و کلید غرور صدام بود. عراق با از دست دادن خرمشهر، نه تنها غرورش شکست و تکیه‌گاهش را برای مذاکره از دست داد، بلکه ضمن وارد آمدن ضربه‌ای فلج‌کننده و غیرقابل جبران بر ارتش عراق، تمام محاسبات جنگ کلاسیک ابرقدرت‌های دنیا دگرگون شد و صدام در سراسیمگی سقوط قرار گرفت.

آزادی خرمشهر، از جهات مختلف همچون: معنوی، مادی، سیاسی و نظامی آثار درخشانی داشت که در اینجا، فقط به چند نمونه اشاره می‌کنیم.

۱. سوره آل‌عمران، آیه ۱۲۰ و ۱۲۵؛ سوره یوسف، آیه ۹۰.

۲. سوره توبه، آیه ۵۲.

۳. خبرگزاری جمهوری اسلامی، کد: ۸۱۱۷۴۷۹۱، تاریخ ۱۳۹۳/۳/۳، نشانی:

[www.iran.ir/fa/news/81174791\(93/3/3\)](http://www.iran.ir/fa/news/81174791(93/3/3)).

۴. علیرضا سجادی، فتح خرمشهر سمبل عملیات دفاع مقدس، ص ۴۸.

۵. <http://www.farsnews.com/printable.php?nn=13910907001062> (1396/11/9).

۱. موفقیت معنوی

مهم‌ترین دستاورد معنوی فتح خرمشهر، تزریق روحیه «خودباوری» و «ما می‌توانیم» بود. اهمیت فتح خرمشهر وقتی روشن می‌شود که ما بدانیم در تاریخ سیصدساله اخیر ایران هرگاه جنگی بین ایران و هر کشور دیگری رخ داده، علاوه بر از دست دادن قسمت مهمی از خاک ایران، هویت و شرافت ملی و دینی مردم نیز تهدید شد و «خودباوری» ایرانیان به «خودکم‌بینی» تبدیل شده بود و از سوی دیگر، روحیه خودکوچک‌بینی و «ما نمی‌توانیم»، در وجود تمام اقشار ملت از شاهان و درباریان و نخبگان تا مردم عادی ریشه دوانده بود. شکست‌های ایران در جنگ‌های متعدد با روس‌ها و انگلیسی‌ها، نه تنها بخش عظیمی از سرزمین ایران را منتزع کرد، بلکه بسیار مهم‌تر از آن، روح ایرانیان را نیز به تسخیر دشمنان در آورد و زمینه را برای تسلط فرهنگی و سیاسی و اقتصادی و صنعتی بر ملت ایران تحمیل نمود و این باور را در آنان ایجاد کرده بود که «غربی‌ها از ما بهتر می‌فهمند و عمل می‌کنند»؛ اما پیروزی انقلاب مردم ایران از یک سو، و فتح خرمشهر از سویی دیگر، این وضعیت را دگرگون کرد و روحیه «خودباوری» و «ما می‌توانیم» را که بزرگ‌ترین سرمایه یک ملت است، به ایران و ایرانیان بازگرداند.

۲. موفقیت مادی

افزون بر پایان‌دادن به ۱۹ ماه اشغال نظامی خرمشهر و آزادی بیش از ۵۴۰۰ کیلومتر مربع از خاک ایران، از یک سو، حیثیت و اعتبار سیاسی و نظامی و قدرت مانور دیپلماسی ایران را در جهان افزایش داد و از سوی دیگر، ایران را بر خلیج فارس مسلط کرد و امکان کنترل انتقال انرژی را برای جمهوری اسلامی فراهم نمود و زمینه برای فروش نفت ایران و کسب درآمدهای بیشتر بهبود یافت.

۳. موفقیت سیاسی

حماسه عظیم فتح خرمشهر، در عرصه سیاسی و تبلیغاتی نیز آثار بی‌بدیل و فراوانی داشت؛ از جمله:

- قدرت‌افزایی: فتح خرمشهر، سبب نمایش قدرت ایران و سلب قدرت مانور سیاسی عراق و دشمنان انقلاب اسلامی در محافل سیاسی دنیا، نظیر: سازمان ملل، شورای امنیت، شورای همکاری خلیج فارس و کنفرانس غیرمتعهدها شد و عراق و حامیان آن مجبور شدند که حق حاکمیت نظام نوپای جمهوری اسلامی را بپذیرند؛ درحالی‌که «تا پیش از آزادی خرمشهر، نگاه

دیگر کشورها به ایران به گونه‌ای بود که گویا ایران، قدرت چندانی در برابر عراق ندارد و راهی جز پذیرش شرایط دشمن پیش رویش نیست.^۱

-افزایش جایگاه بین‌المللی ایران: فتح خرمشهر، سبب تثبیت نظام در بُعد سیاسی، به‌ویژه از نظر بین‌المللی شد و این نگاه را به جهان تزریق کرد که ایران از نظامی برخوردار است که بدون اتکای به قدرت‌های خارجی، در شرایط خطیر و حساس، قادر به طرح و تحقق مکانیسم‌های مهم و پیچیده سیاسی - نظامی است؛ این نگاه، «جایگاه و اعتبار بین‌المللی ایران را ارتقا [داد] و شرایط را برای عراق دشوارتر نمود و روحیه ملی را در ایران بالا برد. مردم و رزمندگان، به پیروزی در جنگ امیدوار شده بودند.»^۲ رهبر معظم انقلاب، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این باره می‌فرماید:

«وقتی ما خرمشهر را گرفتیم، ورق برگشت و دنیا عوض شد. رئیس‌جمهور یک کشور افریقایی که از شخصیت‌های برجسته دنیا محسوب می‌شد، به من گفت: شما با پیروزی در خرمشهر، معادله‌ها را عوض کردید و امروز، دنیا به شما با چشم دیگری نگاه می‌کند.»^۳

۱. حسین علایی، روند جنگ ایران و عراق، ج ۱، ص ۴۹۶.

۲. همان، ص ۴۹۵.

۳. پایگاه اطلاع‌رسانی حضرت آیت‌الله العظمی سید علی خامنه‌ای، نشانی: Khamenei.ir